

Forgács Éva

PETRI

Minden rendszert nélkülöző reflexiók

Az első kötet a 110. oldalon nyílt ki, a KIZSAROLT NEVETSÉGES ÉLETÜNKET-nél. A csoda, az alkímia abban állt, hogy abból a piszkos, zavaros és hazugságokkal átitatott világból, amiben éltünk, és ami, félő volt, nem marad nyomok nélkül rajtunk, Petri ezt a váratlan, kristálytisza gyémántot állította elő. Mondhatnánk, hogy a költészet általában ezt teszi – de Petri megszólalása elementárisan, közvetlenül, minden más költészettől jól megkülönböztethetően a generációm megszólalása volt. Az ilyen ráismerés egyben értékelés: a szenvedélyes igenlés, amivel Petri verseit fogadtam, talán elsősorban a hangjának szólt. A kétségbeesés, a tiszta ész, a mindkettőre rálátó kétség, röhögés és mégis: tiszta líra keveredett benne – az a hang volt ez, tisztára csiszolt változatban, amin beszélünk, és Petri verseiben ez a hang tágas térben szólalt meg. Személyessége és konkrétsága kozmikus, a jelen politikai pornográfiáin és a személyes viszonyok kibogozhatatlanságán messze túllátó létezés terében visszhangzott. A két dimenzió szüntelen egymásban tükröztetése, csúfondáros egymásra mutatása lélegzetelállító volt. Végtelenül kisszerű életünk kozmikus távlatokba állítatott, nagyra törő önképünk pedig a pocsolyában tükröződött. A vers, mint az igazság felé tekergő spirál, helyzetünk leírásától és a lehetőségeink áttekintésétől a reménytelenség analízise felé haladt – „*elvtelen remény*”, írta – lebeszélte a saját eszünkbe vetett hitünkről („...*az ész makacs / sóvárgása a tény után / megújra korrumpálja a kétségbeesést*”), és elejét vette esetleges illúzióinknak mindenfajta „majd megoldódik” típusú elképzeléssel kapcsolatban: az idő fenyegető munkát végez, aminek beletörődött áldozatai lehetünk. És miután gyengeségünk és kiszolgáltatottságunk minden elemét módszeresen sorra vette, felcsendített egy fortissimót – „*akkor a harc*” –, amelyet a Haynau-korszakban sem írt senki, és amit a '68 utáni első évek ájult sötétjében végképp nem remélt az ember. Úgy volt, ahogyan Petri a maga kegyetlen pontosságával diagnosztizálta: a sokktól, amit a rend prágai és párizsi helyreállítása és mindennek a számunkra adódó közvetlen következményei okoztak, mindenki menekült valamerre. Valamibe, amin majd nem látszik, hogy menedék. A '68 augusztusát követő több mint egy év ráadásul a magyar vezetés suttogva kommunikált skizofrén közléseinek a jegyében telt el. A bölcsészkaron, ahová egy darabig Petri is járt, a kari gyűlést követő és a minden mocorgást végképp leállító Aczél György-látogatás előtt kifejezetten bátorították a történetek megvitatását. A következő téli szemeszter – 1970 tele? – első óráján, amikor már egészen rászoktunk erre a kívülről irányított csevejre, és Nádasdy Ádám valakinek a mondatára lustán közbevetette, hogy jó, de ha ez így és így volt, akkor mit keresett Dubček Moszkvában?, a velünk majdnem egykorú oktató rezzenéstelen arccal visszakérdezett: ki mondta magának, hogy a volt cseh főtitkár Moszkvában járt? Magának. Attól kezdve csönd volt. Hosszú, sötét középkor elé néztünk. Ebben a csendben nyílt ki Petri kötete a 110. oldalon.

Az indázó hazugságoknak, önáltatásoknak, rémületnek és kilátástalanságnak a szövevényét úgy átvágni, ahogyan Petri tette, ennek a puszta látványa az élet katartikus pillanatai közé tartozott. A versei jelentették az első, sokkoló felismerést, hogy nem

vagyunk olyan eszköztelenek, mint hinnénk. Nekem a MAGYARÁZATOK M. SZÁMÁRA hozta annak az azonnali és heves megértését, hogy a generációmba tartozom, és hogy ez nem egyszerűen valami naptári kérdés, hanem, tetszik vagy sem, történelmi közösség. Legalábbis '68 után az volt, és ez éppúgy jelentette a szerelmeink stílusát, a levegővételt a közbevetett mondatainknál, az önreflexió állandó kényszerét, mint a mozgásterünk, a politikai tér konkrét adottságait. Petri e generáció nyelvének is a legradikálisabb, legkönyörtelenebb változatát használta. Egy ilyen mondat birtokában: „*akkor a jelenlétünk / és döntsék el / mit tehetnek velünk*”, egészen másképp lehetett visszanézni az igazgatókra és főszerkesztőkre, mint nélküle.

Petri nem egy „lost generation” költője – egyébként is messze túlnőtt azon, hogy egy generáció költője legyen –, de a hangja egy generáció mindenki máséval összetéveszthetetlen hangja. Ez pusztán leíró megállapítás, de ezért, hogy sok sora – tulajdonképpen majdnem minden sora – azonnal és kitörölhetetlenül, mintegy dallamként belém vésődött. „*Cipómre nézek: fűző benne! / Nem lehet, hogy ez börtön lenne*”; „*Mint lépcsőzugban a pormacska / gyűlik puhán a korszak macska*” – a hetvenes évek rigmusai. A közös keserűség („*Elménk csírázik / mint ehetetlen burgonyák egy pince / nehéz porában*”), a közös düh („*És nem bocsájtok meg senkinek*”), a közös értelmiségi öngúny („*S mert hátlen, izgága, / azt hiszi, / a lázmérőben ő a higany*”) – s mindez mindig kozmikus por, kőzetek, az idő, a visszerek, a halál felől nézve.

A csoda, a hétköznapi nyelv látszólag minden megerőszakolástól mentes költészetet emelése a szemünk előtt játszódott le. Ez a nyelv úgy tűnt megemeltnek, mint a Duchamp palackszárítója, biciklikerekei és – leginkább – a vizeldéje, ahol nem annyira azok a teoretikus kérdésfeltevések látszanak gyümölcsozónak, hogy akkor most mitől műalkotás ez, a művész művész volta teszi-e azzá?, mint inkább annak a látványa, hogy a palackszárító, például, a maga nemében tökéletes, arányos, célszerű, értelmes és plasztikus forma. Ez azonban csak akkor szembetűnő, ha eltartjuk éppen a mindennapi célszerű használatától, és a kiállítóterem fehér közegébe emeljük. Hogy lássuk: nemcsak palackszárító, hanem forma is. A forma, mint ekkor és csakis ekkor kiténik: absztrakció, de nem feledteti el, mi mindennek az absztrakciója – és csak ebben az absztrahált térben generál újabb utalásokat további összefüggésekre – kezd életre kapni. Petri verseiben többek között ez történik. Az élet áradása és hordaléka a poétika fehér kiállítóterébe kerül, ahol a szavak minden csiszolt felülete megvillan, és kiderül, hogy minden egyes szó sokkarátos („...*ki lehetett az az állat, aki a SÍRKERTI úton egy vendéglőt SÖRKERTnek nevezett el?*”).

Petri hiperrealista scénaí, töredékei és filozófiája, az egész kultúrából, a jelen piszkos áradatából fölbukkanó, fölhozott kincsei, a feltartott leletek implicit ígérete, hogy majd, évezredekkel a jelen is ilyené kristályosodik. Ennek a kristályosodásnak, kultúráképzésnek az első feltétele, hogy versként, formaként bukjon ki a masszából, és persze hogy a „kellő nyomás” – az univerzum bosszúja – mint nagy paradoxon működjék – „*figyeljük – hogy lesz ligetből lignit / – talán gyémánt: / idővel s kellő nyomás alatt*”.

Donáth Péterrel beszélgettem arról 1990 táján, hogy a képeiben mennyi közös van Petri verseivel. Nemcsak a szürkék végtelen sok árnyalata, hanem a pusztítás és önpusztítás elszánt és kihívó játszámja, amit a világgal szembeszegezett. Azt találtam még hozzáfűzni, hogy különösen a folyamatos, enyhe meglepődésük közös, azon, hogy még mindig van minek pusztulnia. Furcsa, hogy épp ezt mondod, tűnődött Donáth, épp tegnap futottam össze Petrivel a Batthyány térnél, megittunk egy sört, és Petri, nagyon megfontoltan, azt kérdezte tőlem: „Nem vagy *enyhén* meglepve?”

Drága Keti & Zoli,

itt még a '86-os Berlinből pillantás
ilyen derűsen a jelenbe.

Hálásam jelölök hágytam egy példányt
újabb verseimből. Kétő: a Szezonvég és
a Seb itt íródok, illetve peresztájtatóra.

No és itt kívánt el kerden 1035 sor a
Misanthrope-ból. Ha Pestbudán kellett
volna szenvednem, bizony nem tőzűnk itt
Seből: Merci beaucoup pour votre charité.

Ps. Cuccaim egy rémát a kis szobában hágytam,
az írógépet is. Vasárnap való mináleg kijóvós,
és akkor Korúkkal van Cabival benállítom
a mentit.

Csók és ölelés
Péteri